

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

В.А. ПРЕДБОРСЬКИЙ,

д.е.н., професор, Національна академія внутрішніх справ

Децентралізація влади: загроза посилення тінізаційних трендів

У статті розглядаються можливі потенційні тінізаційні наслідки реформи децентралізації, проведеної без попередньої локалізації, обмеження явищ «автономної тіньової влади» як тіньового запобіжника від справжніх реформ на різних рівнях суспільної організації.

Ключові слова: автономна тіньова держава, автономна тіньова місцева влада, два кола тінізаційних процесів.

В.А. ПРЕДБОРСКИЙ,

д.э.н., профессор, Национальная академия внутренних дел

Децентрализация власти: угроза усиления тенезационных трендов

В статье рассматриваются возможные потенциальные тенезационные последствия реформы децентрализации, проведенной без предварительной локализации, ограничения явлений «автономной теневой власти» как теневого предохранителя от настоящих реформ на разных уровнях общественной организации.

Ключевые слова: автономное теневое государство, автономная теневая местная власть, два круга тенезационных процессов.

V. PREDBORSKIJ,

doctor of Economics, professor, National Academy of Internal Affairs

Decentralization of power: the threat gain tenizatsionnyh trends

This article discusses the possible impact of potential tenizatsionnye decentralization reform undertaken without prior localization, limited phenomenon «autonomous shadow government» as a fuse from the shadow of real reform at all levels of social organization.

Keywords: autonomous shadow state, the shadow autonomous local authorities, two laps tenizatsionnyh processes.

Постановка проблеми. У сучасну переломну епоху соціально-економічного розвитку діє стійкий тренд щодо вичерпання ресурсів пострадянської адміністративно-централізованої моделі суспільної організації, що вимагає звільнення енергії регіонального розвитку, проведення реформи децентралізації. Однак як будь-яка інституційна реформа, децентралізація повинна проводитися з урахуванням факторів деформуючого впливу, які вже існують в системі організації влади, зокрема щодо факторів тінізаційного впливу та можливого викривлення результатів реформи, тобто мати детінізаційне спрямування.

Необхідність набуття сучасними суспільними реформами детінізаційного очищення знайшла відображення у ряді важливих законодавчих, нормативно-правових актів держави,

таких як закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про запобігання корупції» (2014), Укази Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003) та «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки» (2015), цілий ряд відомчих актів з питань відстеження процесів тінізації економіки та розроблення рекомендацій щодо обмеження її зростання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з тіньової економіки відносяться

праці В.Д. Базилевича, А.В. Базилюка, О.І. Барановського, В.М. Бородюка, Г.С. Буряка, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, Я.Я. Дьяченка, С.О. Коваленка, І.І. Мазур, В.О. Мандибури, О.В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно-правових і кримінально-правових аспектів протидії корупції зробили вітчизняні вчені-юристи.

У той же час у зв'язку з недостатнім системним вивченням явищ сучасних тіньових процесів, причини їх виникнення, вплив і розвиток потребують подальшого вивчення, зокрема, вплив явищ «автономної тіньової держави», «автономної тіньової місцевої влади», їх особливості та небезпеки гальмівного потенціалу щодо реформування влади.

Метою статті є подальший дискурсивний розвиток вивчення причинного комплексу тіньових засобів гальмування суспільних реформ, їх особливостей у сучасних умовах, зокрема на базі існування синергетичних явищ «автономної тіньової держави» та «автономної тіньової місцевої влади» як найсуттєвіших тінізаційних загроз національній безпеці, проведенню реформи децентралізації.

Виклад основного матеріалу. Реформа децентралізації, за проведення якої боролися демократичні сили України практично всі попередні роки незалежності, реформа, яка символізує собою вододіл між сучасністю і радянським, пострадянським минулим є, за значенням, для країни однією із найважливіших віх у боротьбі за економічні права і свободи, своєрідною вітчизняною Великою хартією вільностей. Однак дискурсивний прогноз трендів реформи, зважаючи на її фундаментальне значення для майбутнього країни, не є безхмарним. Сучасний український досвід модернізації організації влади засвідчує відтворення об'єктивних закономірностей синкретизму (гібридизації) елементів радянської та нової, модернізованої моделі організації влади, поширення архаїзованих форм розвитку місцевого самоврядування, що є засобами подальшої прискореної системної тінізації суспільних процесів.

Реформа децентралізації є засобом приведення системи організації місцевого самоврядування до адекватних його форм. Однак проведення самоочищення, катарсису місцевої влади засадами децентралізації потребує попереднього проведення потужних спеціальних антикризових заходів щодо усунення тінізаційних механізмів, які є вже базовими, системоутворюючими. У зв'язку з цим великого методологічного значення набуває підхід до дослідження процесів тінізації як наслідків процесів незавершеної модернізації у вітчизняному суспільстві, зокрема щодо реформування інституційної організації влади, завдяки яким визначається головний тренд тіньової модернізації – прискорене поширення тінізації процесів наступних реформ реорганізації.

Згідно з цим у залежних, некапіталістичних країнах, таких як Україна, – у соціально-економічному їх просторі, що виділилося з традиційних засад розвитку під впливом модернізаційного тиску розвинутих країн, інтеграційних тенденцій з ними, розвиваються не стільки власне капіталістичні порядки, скільки такі псевдодокапіталістичні гібридні та архаїчні перетворені укладні форми, з якими у докапіталістичний період периферійні країни не стикалися чи стикалися лише в обмеженому обсязі. У цих країнах капіталістичні відносини вироджуються, регресують у передуючі їх укладні форми. Це, по суті, регресивні форми самого капіталу, які історично не передують самому капіталізму,

але виникають з нього внаслідок його ж соціально-економічного субдукційного тиску, ним же самим породжуються. Ці форми становлять величезну частину економічної структури цих суспільств, водночас вони приречені на виконання функцій пануючого офіційного укладу цих суспільств – провідників впливу західного суспільства та його економіки, перебуваючи у тіні цього укладу. Іншими словами, щоб у будь-якій некапіталістичній країні міг виникнути сектор сучасної модернізованої організації, інша – більша частина повинна відступити до общини (кланової організації), перетерпіти архаїзацію, стати більш традиційною, ніж раніше, інтегруватися з більш регресивними, позаофіційними тіньовими формами. «...Капіталізм не може існувати без більш чи менш великої буферної «архаїчної» частини, соками якої він живиться» [1, с. 29].

Як альтернатива цьому – проведення реформи децентралізації в умовах існування тіньових механізмів автономності місцевої влади може призвести лише до поглиблення, значного подальшого укорінення тінізаційних процесів, зростання, поширення закритості, клановості місцевої влади тощо.

Децентралізація влади стикається з подвійним колом тінізаційних процесів. Перше коло з них пов'язане з відтворенням тіньових механізмів організації державної влади, що виходять з існування «автономної тіньової держави» [2, с. 3–8], як базового системоутворюючого тіньового сектора в умовах незавершеної модернізації.

Сучасна розвинута у своїх функційних можливостях «автономна тіньова» держава (як її форма «автономна тіньова місцева влада») – діалектичний результат попереднього її історичного розвитку, визрівання, трансформації – це закрита тіньова зона – задзеркалля офіційної, влади, плутократії, олігархії, базовий (у межах тінізаційного простору) системоутворюючий сектор народногосподарської структури, сектор інституційної асиметричності, викривленості, клановості, який визначає головні інтереси та протиріччя між владою та суспільством, тінізуючі фактори суспільного розвитку. Це модернізаційна форма утворення та розширення міжсекторного розламу влади [3, с. 147–149], яка покладена на підсилення синергетичного потоку гібридизації (синкретизму) влади, бізнесу, плутократії. Особливості конкретної соціально-економічної форми автономного сектора залежить від відповідних модифікацій цього сектора за конкретно-історичних умов модернізації [4].

Змістом категорії «автономна тіньова держава», таким чином, є тіньові, дискреційні відносини з державного управління для обмеженого кола осіб, забезпечених адміністративними, олігархічними, плутократичними, бізнесовими, політичними, родинними корупційними зв'язками, у тому числі наднаціонального рівня, з вищими щаблями адміністративної, судової влади, правоохоронних органів, спецслужб, політичних партій, ЗМІ на національному та місцевому рівні, відсутністю економічної, політичної конкуренції у поєднанні з необмеженим доступом до експлуатації національних ресурсів країни. У цих умовах корупція набуває системного характеру, стає неодмінним атрибутом адміністративної системи, іманентним способом її регуляції.

Явище автономного тіньового сектора всередині офіційної держави органічно набуває ознак організованих форм девіаційної діяльності (у тому числі злочинної – альтернативних тіньових центрів влади разом із тіньовим силовим забезпе-

ченням. «Автономна держава» – це закрита сфера народного господарства, що монополізована олігархічними структурами, які мають на меті отримання надвисоких доходів за допомогою використання значною мірою спекулятивного фінансового капіталу [5, с. 10].

Сучасна фінансова, бюджетна, боргова, економічна криза активно виконує функцію щодо посилення перерозподілу власності та влади на користь суб'єктів паразитарної автономної держави [6, с. 62–65].

Загалом суспільна форма «автономна держава» є в сучасних умовах головною внутрішньою загрозою національній безпеці, яка виявляється у гальмуванні суспільних реформ, прискоренні падіння економіки та факторів життєдіяльності суспільства, архаїзації та деградації державних та суспільних інституцій, зокрема має суттєвий вплив на наявність довготривалої тінзаційної кризи місцевих органів влади, їх переродження у закриті кланові утворення за адміністративно-територіальними чи галузевими ознаками – є своєрідною соціально-економічною зоною сингулярності, в якій не існує ні реформ, ні зростання, ні добробуту народу.

На місцевому рівні історично склалися умови становлення та розвитку неформальної організації місцевого самоврядування у формі «автономності тіншової місцевої влади». На початкових стадіях ця форма не мала чіткого негативного виявлення, не несла загрози суспільному розвитку.

Висхідна форма генези цієї організації відноситься ще до часів Київської Русі, для організації суспільної системи якої характерні особливості порівняно з Західною Європою.

Для феодальної Європи був притаманний принцип делегування повноважень управління «зверху донизу»: кожний вище розташований орган управління делегує свої функції нижньому рівню; «верхні поверхи» управлінської піраміди децентралізують управління. На нижньому рівні управління здійснюються всі функції безпосередньо, які забезпечують організацію, координацію і контроль за основними соціальними процесами. На цьому рівні реалізується режим централізації функцій.

Система, що виросла із полюддя – збирання додаткового продукту з населення князем у формі данини, разом з його органічним засобом – дружиною, дає цілком протилежний результат. Вона характерна тим, що представники всіх прошарків населення по відношенню до верховної влади знаходяться в однаково підпорядкованому положенні. За цих умов давньокіївський князь не передає своїм підлеглим повноважень зі збору додаткового продукту, щодо здійснення судівських функцій, щодо прийняття важливих рішень.

На противагу цьому безпосереднє керівництво повсякденним життям суспільства, взаємодією з кожним окремим плем'ям, які знаходяться у неформальному просторі стосунків з владою, князем, взагалі не здійснювались. Головна його функція і мета керівництва підданими – збір данини. Почне, оперативне управління країною князь залишав на долю тих, хто і раніше, до створення держави, цим займався – родоплемінним структурам, пізніше общині. Основною принципом суспільної організації давньокіївської влади було сполучення вкрай централізованого керування з самоуправлінням самоврядних суспільних автономних осередків щодо режиму – щоденного, поточного, неформального (тіншового) управління [7, с. 135–147].

Іншим етапом метаморфоз «автономної держави» є становлення та розбудова «автономної» козацької держави, коли неформальна (автономна) організація в Україні вже піднялась до рівня особливостей інституційної організації цілої держави, система пріоритетів розвитку та наявність виробничих міністерств за радянської доби [4].

Тінзаційний тиск «автономної» держави на пересічних учасників адміністративних, бюджетних, господарських відносин виявляється у множині засобів, зокрема завдяки явищу «нероздільності» фінансів «автономної» держави та бізнесових суб'єктів елітного сектора: через механізм синкретизму влади та бізнесу держава бере на себе борги елітної економіки за ддя забезпечення інтересів тіншового перерозподілу власності та влади на її користь. У цих умовах борги елітної економіки стають державним боргом. Це може здійснюватися шляхом, як правило, тіншового кредитування підприємств цього сектора, створення пільгового, преференційного режиму оподаткування, рефінансування банків, списання боргів, позачергового відшкодування податкового кредиту, ПДВ, бюджетного фінансування, залучення до об'єктів, що отримують зарубіжні кредити під гарантію уряду, тощо. Спосіб перекидання боргу елітної економіки на борги держави суті справи не змінює, потенційно кожна угода, до якої причетний елітний сектор автоматично створює державне боргове зобов'язання [3, с. 174–181].

Однак, незважаючи на існування суттєвої історичної пам'яті щодо організації місцевої влади, місцевого самоврядування на засадах автономності, за радянської та пострадянської доби місцева влада базувалася на жорстких засадах централізації. Ця невідповідність між об'єктивною необхідністю у забезпеченні широких засад децентралізації як генетично адекватного режиму діяльності місцевих громад і наявним режимом жорсткої централізації місцевої влади, всілякого максимального обмеження її функціональної дієздатності, за рахунок, перш за все, мінімізації джерел місцевих доходів, склала друге коло найпотужнішої тінзації місцевої влади та місцевого самоврядування. Синергетично взаємодіючи з першим колом тінзації, це джерело тінзації здатне нівелювати будь-які тренди до реальної децентралізації.

Однією з вагомих причин сучасних потужностей другого кола тінзації є постійні цикли державних криз, передусім пов'язаних з порушенням балансу інтересів між «автономною тіншовою державою» та територіальною громадою. Визначальними параметрами кризи у даному випадку є критично розширений обсяг функцій та обмежений обсяг повноважень, який територіальна громада здатна реалізувати самостійно в ініціативному порядку під власну відповідальність (у значній мірі в тіншовому режимі), діючи у формі «автономної тіншової місцевої влади» – своєрідного місцевого аналога «автономної тіншової держави».

Так, декларування представниками держави 40-відсоткового збільшення надходжень у загальні фонди місцевих бюджетів у 2015 році, головним чином зв'язане з формальним переміщенням єдиного, екологічного податку та податку на нерухомість із спеціального (своєрідного тіншового) фонду до загальних (офіційного) фондів місцевих бюджетів, що поглиблює функції тіншової автономності двох рівнів влад, зокрема викривлення реальних показників статистики: Мінфін подає звітність лише за загальними фондами, декларуючи значне зростання, приховуючи механічне переміщення

коштів із одних бюджетних фондів до інших, і знижуючи рівень самостійності і відповідальності місцевої влади.

Аналіз суспільної форми «автономної тіньової місцевої влади» показує, що на цьому рівні суспільної організації існують більш стійкі, консервативні, традиційні тіньові інститути влади, що координують нетранспарентні контакти на місцевому рівні та із зовнішнім світом, час від часу вступаючи з ними у протиріччя, у тому числі кризові. «Автономній тіньовій місцевій владі» притаманна функція своєрідного інституційного двійника офіційної влади, адміністративної, правоохоронної системи, профспілок, зі специфічним «автономним тіньовим звичаєвим правом», яке, безумовно, є первинним, має верховенство за своєю своєрідною тіньовою правовою силою, для суб'єктів цієї влади, аніж правові акти офіційного законодавства. Це пояснює системне безсилля сучасних офіційних реформ, недореформування влади, проведеного без урахування попередньої (можливо паралельної) локалізації та всіякого обмеження тіньових функційних можливостей «автономної тіньової влади», детінізації суспільних відносин на основі глибокого системного реформування інституційної структури [3, с. 264–338]. Даний спосіб реформи (чи псевдодецентралізації) синергетично лише посилює потенціал «автономної тіньової влади» на всіх рівнях нарощувати потуги тіньового механізму перерозподілу власності та влади, перекладання витрат і вилучення доходів на користь паразитарних утворень [3, с. 200–212] без реального вивільнення енергії регіональних громад.

Висновки

Децентралізація влади стикається з подвійним колом тінізаційних процесів. Перше коло з них пов'язане з відтворенням тіньових механізмів організації державної влади, що виходять з існування «автономної тіньової держави», як базового системоутворюючого тіньового сектора в умовах незавершеної модернізації.

Невідповідність між об'єктивною необхідністю у забезпеченні широких засад децентралізації як генетично адекват-

ного режиму діяльності місцевих громад і наявним режимом жорсткої централізації місцевої влади, всіякого максимального обмеження її функціональної дієздатності, за рахунок, перш за все, мінімізації джерел місцевих доходів, склала друге коло найпотужної тінізації місцевої влади та місцевого самоврядування. Синергетично взаємодіючи з першим колом тінізації, це джерело тінізації здатне нівелювати будь-які тренди до реальної децентралізації.

Це пояснює системне безсилля сучасних офіційних реформ, недореформування влади, проведених без урахування попередньої локалізації та всіякого обмеження тіньових функційних можливостей «автономної тіньової влади», детінізації суспільних відносин на основі глибокого системного реформування інституційної структури.

Список використаних джерел

1. Кара–Мурза С. Советская цивилизация / С. Кара–Мурза. – М.: Алгоритм, 2001.
2. Предборський В.А. Типи тіньового зростання і форми тіньової організації національної економіки / В.А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. Науково–дослідного економічного ін–ту Мін–ва економіки України. – К., 2015. – Вип. 12. – С. 3–8.
3. Предборський В.А. Теорія тіньової економіки в умовах трансформаційних процесів / В.А. Предборський. – К.: Задруга, 2014. – 400 с.
4. Предборський В.А. «Автономна тіньова держава» як загроза національній безпеці / В.А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. Науково–дослідного економічного ін–ту Мін–ва економіки України. – К., 2016. – Вип. 1. – С. 3–8.
5. Потемкин А. Элитная экономика / А. Потемкин. – М.: ИНФРА–М, 2001. – 360 с.
6. Предборський В.А. Кризові процеси сучасної елітної економіки / В.А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. Науково–дослідного економічного ін–ту Мін–ва економіки України. – К., 2009. – Вип. 5. – С. 62–65.
7. Прохоров А.П. Генезис русской модели управления / А.П. Прохоров // Экономика и организация промышленного производства. – 2005. – №1. – С. 135–147.

УДК 336.368

Л.В. ШІРІНЯН,

д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, факультет обліку, фінансів та підприємницької діяльності, Національний університет харчових технологій

Концепція фінансового регулювання страхового ринку України

У роботі розв'язано комплексну проблему, пов'язану з теоретико–методологічними засадами фінансового регулювання страхового ринку України, відсутністю уніфікованого наукового підходу. Вперше розроблено наукову концепцію фінансового регулювання страхового ринку України з урахуванням державної складової регулювання, саморегулювання, неформального регулювання. Концепцію поділено на три блоки: методологічний, базовий і варіативний. У рамках концепції автором визначено мету, сутність, функції, принципи, завдання, інституціональну складову, методи, інструменти, об'єкти і суб'єкти, наукову парадигму, чинники, проблемні питання, форми, види, рівні, законодавче забезпечення, заходи з реалізації, очікувані результати.

Ключові слова: наукова концепція, фінансове регулювання, страховий ринок України, інструменти регулювання, функції, методи і форми регулювання.

Л.В. ШИРИНЯН,

д.э.н., профессор, заведующий кафедрой финансов, факультет учета, финансов и предпринимательской деятельности, Национальный университет пищевых технологий

Концепция финансового регулирования страхового рынка Украины

В работе решена комплексная проблема, связанная с теоретико–методологическими основами финансового регулирования страхового рынка Украины, отсутствием унифицированного научного подхода. Впервые разработана концепция